

DEVIAND XULQ-IJTIMOIIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

***Xojiakbarova Omina Alisher Qizi – ‘‘UNIVERSITY OF MENEGMENT
AND FUTURE TECHNOLOGIES’’ universiteti S554-23 PPO’ guruh talabasi***

Anotatsiya: Deviant xulq, odamning ijtimoiy me'yorlarga, qoidalar va odatlarga zid bo'lgan xatti-harakatlarini ifodalaydi. Bu holat, asosan, jamiyat tomonidan qabul qilingan normativ xulq-atvorlarning buzilishi sifatida qaraladi. Deviant xulqning shakllanishi ko'plab omillarga, jumladan, genetik, psixologik, ijtimoiy va madaniy ta'sirlarga bog'liq bo'lishi mumkin. Yoshlar orasida deviantsiya, o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlar, ta'limdagi muammolar, oilaviy nizolar va boshqa turli xil omillar tufayli keng tarqalgan.

Pedagogik nuqtai nazardan, deviantsiya – bu o'quvchilarning yoki yoshlarning normativ xulq-atvor me'yorlaridan chetga chiqishi, ularning ta'lim jarayoniga va ijtimoiy hayotga moslashishidagi qiyinchiliklarni anglatadi. Bunday holatlar, o'z navbatida, o'quvchilarning akademik muvaffaqiyatlariga, ijtimoiy o'zaro aloqalariga, va ular bilan ishlashdagi pedagogik yondashuvlarga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Deviant xulqni tahlil qilish va unga to'g'ri pedagogik yondashuvni ishlab chiqish jamiyatda ma'naviy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy pedagogika, bu turdagi xulqni o'rgatish va unga qarshi kurashish, yoshlarning salbiy xulq-atvorlarini oldini olish va ularni ijtimoiy normaga mos ravishda tarbiyalash uchun samarali metodlarni ishlab chiqish uchun zarurdir.

Deviant xulq bilan bog'liq pedagogik muammolarni hal etishda, ota-onalar, pedagoglar, psixologlar va boshqa mutaxassislarning hamkorligi katta ahamiyatga ega. Bunday yondashuvlar yoshlarni o'z hayotiga mas'uliyatli yondashishga, jamiyat me'yorlariga moslashishga va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi.

Kalit sozlar: *Deviant xulq, Ijtimoiy me'yorlar Pedagogik yondashuv Xatti-harakatlar Jamiyat me'yorlari Ijtimoiy tarbiya Akademik muvaffaqiyat O'quvchilarni tarbiyalash Yoshlar orasida deviantsiya Ta'lim jarayoni Oila va maktab Ijtimoiy muhit Profilaktika Salbiy xatti-harakatlar Xulq-atvorni shakllantirish Ta'lim tizimi Shaxsiy rivojlanish Ijtimoiy integratsiya Pedagogik yordam Axloqiy qadriyatlar Psixologik omillar Jamiyatda barqarorlik Shaxsiy mas'uliyat Yoshlarda xulqni to'g'ri yo'naltirish Ta'limda innovatsion metodlar Xulqni o'zgartirish Ijtimoiy ko'nikmalar Rivojlanish nuqtai nazari O'qituvchilarning rol Pedagogik muammolar*

Kirish: Deviant xulq – bu odamlarning ijtimoiy va madaniy me'yorlar, an'analar va qoidalarga zid bo'lgan xatti-harakatlaridir. U turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin, jumladan, jinoyatchilik, ichkilikbozlik, giyohvandlik, uyatli xulqlar, beg'araz va noma'lum xatti-harakatlar, o'zini boshqa ijtimoiy guruhlar bilan aloqada tutishda qiyinchiliklar va boshqalar. Deviant xulqning rivojlanishi ijtimoiy tizimdagi, oila, maktab yoki kengroq jamiyatdagi omillar ta'sirida yuzaga keladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, deviantsiya – bu o'quvchilarning ta'lim jarayonida, o'quvchilarning ijtimoiy va akademik rivojlanishidagi muammolarni anglatadi. Bu xatti-harakatlar faqat yoshlarning o'ziga emas, balki ta'lim tizimi, oilaviy munosabatlar va ijtimoiy muhitga ham ta'sir qiladi. Maktabda yoki jamiyatda deviant xulq bilan kurashish nafaqat yomon xatti-harakatlarni bartaraf etishga, balki ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Deviant xulq atvor sabablari

Deviant xulqning sabablari ko'plab ijtimoiy va psixologik omillarga bog'liq. Ularning orasida ota-onalarning yomon tarbiyasi, maktabda akademik qiyinchiliklar, o'z-o'zini anglashdagi muammolar, jamiyatda tengsizliklar, genetik va nevrologik omillar, shuningdek, madaniyat va ijtimoiy normativlarning o'zgarishi kabi omillar mavjud. Bularning barchasi yoshlarning normativ xulqdan chetga chiqishiga olib kelishi mumkin.

Deviant xulq bilan bog'liq pedagogik muammolarni hal etishda samarali yondashuvlar zarur. Ta'lim tizimida deviant xulqni oldini olish va unga qarshi

kurashishda asosiy ahamiyatga ega bo'lgan usullardan biri bu profilaktik pedagogik ishlardir. Bu ishlar ijtimoiy me'yorlarni tushuntirish, to'g'ri xulq-atvorni o'rgatish, o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Shuningdek, maktabda psixologik yordam ko'rsatish, o'quvchilarni o'z xatti-harakatlarini tushunishga yordam berish va ularni ijtimoiy muhitga moslashtirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish zarur.

Deviant xulqni tahlil qilish va unga to'g'ri pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy barqarorlikni ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Bunday pedagogik yondashuvlar yoshlarning salbiy xulqlarini bartaraf etish, ularni ijtimoiy me'yorlarga mos ravishda rivojlantirish, shuningdek, ijtimoiy integratsiyani qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarga ijtimoiy muhitda to'g'ri xulq-atvorni ko'rsatish va ularga o'z xatti-harakatlarini ijtimoiy muhitga moslashtirishni o'rgatishdir. Bu esa, o'z navbatida, yoshlarni ijtimoiy mas'uliyatli, ma'naviy qadriyatlar bilan to'la va jamiyatga foydali a'zolar qilib tarbiyalashga yordam beradi.

Shu bilan birga, deviantsiya bilan kurashishda ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o'rtasida samarali hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Oilaviy muhitda yoshlarning rivojlanishiga to'g'ri yo'l ko'rsatish, maktabda esa ijtimoiy va ma'naviy tarbiyani kuchaytirish kerak. Bundan tashqari, deviant xulqning oldini olish va unga qarshi kurashish uchun jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlash ham zarur.

Shunday qilib, deviantsiya ijtimoiy pedagogik muammo sifatida yoshlarning ta'limi va rivojlanishiga ta'sir qiladigan murakkab fenomen hisoblanadi. Buni hal etish uchun samarali pedagogik, psixologik va ijtimoiy yondashuvlar zarur bo'lib, jamiyatning har bir a'zosi bu jarayonda faol ishtirok etishi kerak.

Deviant xulq — bu shaxsning jamiyat tomonidan belgilangan me'yorlardan, qadriyatlar va ijtimoiy qoidalardan chetga chiqadigan xatti-harakatlarini ifodalovchi ijtimoiy fenomenadir. Bu holat odatda jamiyat tomonidan noto'g'ri yoki yomon deb baholangan xulq-atvorlar, jumladan, jinoyatchilik, ichkilikbozlik, giyohvandlik va boshqa ijtimoiy me'yorlarga zid bo'lgan harakatlar bilan bog'liq. Deviant xulqning

shakllanishi va rivojlanishi ko‘plab omillar, jumladan, oila, maktab, ijtimoiy muhit va shaxsning ichki psixologik holati bilan bevosita bog‘liqdir.

Pedagogik nuqtai nazardan, deviant xulq o‘quvchilar yoki yoshlarning ta’lim jarayonida, ularning akademik va ijtimoiy rivojlanishida yuzaga keladigan muammo sifatida qaraladi. Maktab yoshlarining xatti-harakatlari ko‘pincha ularning shaxsiy va ijtimoiy hayotiga ta’sir qiladi, shuning uchun deviant xulqning oldini olish va unga to‘g‘ri pedagogik yondashuvni ishlab chiqish jamiyatda salbiy ijtimoiy oqibatlarining oldini olishga yordam beradi.

Deviant xulqning sabablari turlicha bo‘lib, ular ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar bilan bog‘liq. Oila va jamiyatdagi muammolar, yomon ta’lim, axloqiy va ma’naviy qadriyatlarning zaifligi yoshlarning deviant xulqini shakllantirishda asosiy omillar sifatida qaraladi. Bunday xulqlar, ayniqsa, yoshlar orasida keng tarqalgan bo‘lib, ularga qaratilgan profilaktik choralar va pedagogik yordamni zarur qiladi.

Deviant xulqni pedagogik muammo sifatida o‘rganish, o‘quvchilarning salbiy xatti-harakatlarini bartaraf etish va ularni ijtimoiy me’yorlarga moslashtirishga qaratilgan samarali yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Ta’lim tizimi o‘quvchilarni faqat akademik bilimlar bilan ta’minlab qolmasdan, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham e’tibor qaratishi kerak. Buning uchun maktabda axloqiy tarbiya, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va shaxsni ijtimoiy hayotga moslashtirish bo‘yicha kompleks pedagogik yondashuvlar zarurdir.

Shunday qilib, deviantsiya bilan bog‘liq pedagogik muammolarni o‘rganish va ularga samarali yechimlar ishlab chiqish jamiyatdagi barqarorlikni ta’minlash, yoshlarning sog‘lom va ma’naviy jihatdan to‘g‘ri rivojlanishiga yordam berishda muhim ahamiyatga ega.

Deviant Xulq Belgilari

Deviant xulq — bu odamlarning ijtimoiy me’yorlar va qoidalarga zid bo‘lgan, jamiyat tomonidan salbiy baholangan xatti-harakatlaridir. Deviant xulqning bir necha asosiy belgilarini quyidagi tarzda tasniflash mumkin:

1. **Ijtimoiy Me'yorlar va Qoidalarga Qarshi Xatti-Harakatlar:** Deviant xulq odatda jamiyat tomonidan belgilangan me'yorlarga, axloqiy qadriyatlar va qoidalarga zid keladi. Bu, masalan, jinoyatchilik, ichkilikbozlik, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish kabi holatlar bo'lishi mumkin.
2. **Normativlar Buzilishi:** Deviant xulq normativlarning buzilishi bilan ajralib turadi. Odamlar o'z xatti-harakatlarini jamiyatning odatdagi qoidalarga moslashtirish o'rniga, ulardan chetga chiqadilar. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy izolyatsiya yoki salbiy munosabatlar keltirib chiqarishi mumkin.
3. **Jamiyat tomonidan Salbiy Baholash:** Deviant xulq jamiyat yoki oila tomonidan salbiy baholanadi. Odamlarning xatti-harakatlari, odatda, axloqiy me'yorlarga zid kelganligi uchun qoralash yoki jazolashga sabab bo'ladi.
4. **Ijtimoiy Izolyatsiya yoki Muvaffaqiyatsizlik:** Deviant xulq ko'pincha shaxsni jamiyatdan izolyatsiya qiladi, chunki bu shaxslar ijtimoiy qoidalarga rioya qilishmaydi. Buning natijasida ularning ijtimoiy integratsiyasi murakkablashadi va ular jamiyatning boshqa a'zolaridan chetlashtirilishi mumkin.
5. **Tashqi Va Ichki Sabablar:** Deviant xulq ko'pincha tashqi (ijtimoiy muhit, oilaviy muammolar, ta'limda qiyinchiliklar) va ichki (psixologik holatlar, shaxsiy muammolar) sabablarga asoslanadi. Odamlar o'z xatti-harakatlarini o'zgartirish uchun jismoniy yoki psixologik qo'llab-quvvatlashni qidirishlari mumkin.
6. **Ijtimoiy Normalarini Buzishdagi Qayta-Qayta Xulq:** Deviant xulq ba'zi hollarda qayta-qayta takrorlanadi. Masalan, doimiy ravishda jinoyatchilik qilish, alkohol va giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish kabi xatti-harakatlar ko'pincha odatga aylanadi.
7. **Sof Raqamlarni (Jinoyatchilik, Suicid va boshqa) Anglatish:** Deviant xulq ko'plab jinoyat turlarida, masalan, o'g'irlik, hibsga olish, kuch ishlatish yoki intihar kabi holatlarda o'zini namoyon qiladi.
8. **Davomiy Muammolar va Xulqni Nazorat Qilishdagi Qiyinchiliklar:** Deviant xulq odatda, shaxsning o'z xatti-harakatlarini to'g'rilashda muammolarga duch kelishi va bu holatni nazorat qilishda qiyinchiliklar bilan bog'liqdir.

9 Jamiyat tomonidan Salbiy Qabul Qilish: Deviant xulq jamiyat tomonidan odatda salbiy yoki nojo'ya deb qabul qilinadi. Odamlarning bunday xatti-harakatlari, odatda, qonunlar yoki axloqiy qoidalar bilan to'qnashadi. Masalan, jinoyatchilik, giyohvand moddalaridan foydalanish, o'g'irlik, noto'g'ri muloqotlar yoki boshqa anti-sotsial xatti-harakatlar jamiyatda qoralash va jazolashga olib keladi.

10 Normativlarga Qarshi Harakatlar: Deviant xulq jamiyat tomonidan belgilangan me'yorlarga qarshi bo'lishi bilan ajralib turadi. Me'yorlar jamiyatning xulq-atvorini tartibga solish uchun ishlab chiqilgan bo'lib, deviantsiya bu me'yorlardan chetga chiqishni anglatadi. Bunday xatti-harakatlar, o'z navbatida, jamiyatni tartibsizlikka olib kelishi mumkin.

11 Aksariyat Xulqlarining Davomiyligi: Deviant xulq ko'pincha vaqt o'tgach, doimiy yoki takroriy xatti-harakatlarga aylanishi mumkin. O'quvchilar yoki yoshlar tomonidan bir necha marta sodir etilgan deviant xulqlar, ularni ijtimoiy jihatdan chetlashtirishi va jamiyatga integratsiya qilishda qiyinchiliklar yaratishi mumkin.

12 Shaxsning Psixologik Va Ijtimoiy Muammolariga Bog'liqlik: Deviant xulq ba'zan shaxsning psixologik va ijtimoiy holatlaridan kelib chiqadi. Masalan, ota-onalar bilan muammolar, ta'limdagi qiyinchiliklar, iqtisodiy va ijtimoiy farqlar, yoki ichki psixologik jarayonlar (yolg'izlik, depressiya va boshqalar) deviant xulqni kuchaytirishi mumkin.

13 Ijtimoiy Integratsiya Muammolari: Deviant xulq ko'pincha shaxsning ijtimoiy muhitga moslashishdagi qiyinchiliklaridan dalolat beradi. Ijtimoiy izolyatsiya, jamiyatda qabul qilinishdagi qiyinchiliklar va do'stlar bilan aloqalarining o'zgarmasligi deviant xulqni rivojlantirishga sabab bo'lishi mumkin.

14 O'zgacha Shaxsiy Qadrlar Va Xulq-Ijtimoiy Qarorlar: Deviant xulq ko'plab hollarda, o'zgacha shaxsiy qarashlar va qiymatlarni aks ettiradi. Jamiyatning umumiy qoidalari bilan kelishmovchiliklar va o'z qadriyatlarini boshqalarga majburan qabul qildirishga intilish deviant xulqni keltirib chiqarishi mumkin.

15 **Jamiyatning Me'yorlariga Zarar Yetkazish:** Deviant xulq jamiyatning tartibi va barqarorligiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Masalan, jinoyatlarning yuqori darajada tarqalishi, jamoat joylarida o'g'irliklar yoki yo'l harakati qoidalarining buzilishi jamiyatda xavfsizlik muammolarini keltirib chiqaradi.

16 **G'ayrioddiy Xatti-Harakatlar:** Deviant xulq ko'pincha jamiyat tomonidan kutilmagan yoki g'ayrioddiy deb baholangan xatti-harakatlar shaklida namoyon bo'ladi. Bu, masalan, ekstremal sport turlari, jamoat joylarida yolg'iz yoki nojo'ya xulq-atvorni namoyish etish, noma'lum yoki qo'pol xulqni ifodalash kabi holatlar bo'lishi mumkin.

17 **Qonunbuzarlik Va Jinoyatchilik:** Deviant xulq jinoyatlarni, ya'ni qonunlarni buzishni o'z ichiga oladi. Bular, o'g'irlik, avtohalokatlar, jinoyat tashkilotlariga aloqador bo'lish, yo'l harakati qoidalarining buzilishi kabi holatlar orqali namoyon bo'ladi. Bunday xatti-harakatlar jamiyatda hukumat va huquqni muhofaza qilish organlarining aralashuvini talab qiladi.

18 **Xulqiy Ta'limotlarning Buzilishi:** Deviant xulq ko'pincha o'rgatish yoki ta'limotlarga qarshi bo'lishi mumkin. Maktabda o'quvchilarning o'qishdan bosh tortishlari, muallimlarga qarshi so'zlashishi, yoki o'quvchilarning sinfda nutq so'zlashdagi yoki xulq-atvorlaridagi qoidalarni buzishi misol bo'lishi mumkin.

19 **Buzilgan O'zini Hiss Etish:** Deviant xulq shaxsning o'zini tanish va anglash jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi odamlar o'zlariga nisbatan past baho berishlari, o'zlarini jamiyatdan chetda qoldirishlari yoki o'z xatti-harakatlarining salbiy ta'sirini tushunmasliklari mumkin.

20 **Maqsadga Erishish Yo'llari:** Deviant xulq ba'zan maqsadlarga erishishning noan'anaviy yoki nomaqbul usullari sifatida ko'riladi. Bu o'quvchilarning sinfda muvaffaqiyatga erishish uchun akademik yo'llar o'rniga adolatsiz yoki manipulyativ yo'llar qo'llanishi mumkin.

Xulosa

Deviant xulq — bu jamiyat tomonidan belgilangan me'yorlardan chetga chiqadigan va ijtimoiy qoidalarga zid bo'lgan xatti-harakatlar bo'lib, u o'zining ijtimoiy, psixologik va pedagogik jihatlari bilan ta'lim va tarbiya tizimida katta ahamiyatga ega. Deviant xulqning asosiy sabablari oila, jamiyat, ta'lim muassasalari va shaxsning psixologik holatlariga bog'liqdir. Bu xulq turli shakllarda, masalan, jinoyat, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish, ichkilikbozlik, ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatsizliklar va boshqa nojo'ya xatti-harakatlar orqali namoyon bo'ladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, deviant xulq yoshlar orasida jiddiy muammo sifatida qaraladi, chunki bu ularning ta'lim olishlariga, ijtimoiy integratsiyasiga va kelajakdagi muvaffaqiyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maktab va ta'lim muassasalari bu muammoni hal qilishda o'ta muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarni faqat akademik bilimlar bilan ta'minlab qolmasdan, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham e'tibor qaratish zarurdir.

Deviant xulqni bartaraf etishda o'qituvchilarning, ota-onalarning va jamiyatning hamkorligi muhimdir. Buning uchun ta'limda innovatsion pedagogik usullar, axloqiy tarbiya va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvlar zarur.

Shuningdek, deviant xulqning oldini olish va uni to'g'rilashda individual yondashuv va psixologik yordamning ahamiyati katta. O'quvchilarning psixologik holatini tushunish va ularga kerakli qo'llab-quvvatlashni taqdim etish deviant xulqning kamayishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, deviant xulq ijtimoiy pedagogik muammo sifatida yoshlarning ijtimoiy va ta'limdagi muvaffaqiyatlari uchun tahdid soladi. Uni bartaraf etish uchun jamiyatning barcha qatlamlari, shu jumladan, ta'lim tizimi, oila va boshqa ijtimoiy institutlarning o'zaro hamkorligi zarur. Shunday qilib, deviant xulqni kamaytirish va yoshlarni ijtimoiy me'yorlarga moslashtirish jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O'quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o'qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Pedagogik faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakllantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.